

RÖD GRYNING

BERÄTTELSEN OM THULE

ANDERS AMNÉUS

TILL SIV ANNETTE

www.lyaconforlag.com
1:a upplagan, 1:a tryckningen

andersamneus.se
thule@andersamneus.se

Röd gryning © Anders Amnéus 2019
Omslag: Illustration och layout © Anders Amnéus
Kväde sid. 88-89 © Mikael Hedlund
Producerad av Lyacon
Tryck av DH Printing house, Lettland
ISBN: 978-91-984813-7-2

PROLOG. DEN RÖDA SÄNKAN

Marken var mättad av kallt höstregn. Det höga gräset på älvstranden svepte förbi längs hans vadmalsklädda ben, lämnade vattenpärlor på den feta ullen och föll ned igen. Skyndsamt gick avlastningen från skeppen. Inga högmälda röster hördes när krigarföljet gick iland i den gråa gryningen, högt uppströms Enareälven. Örgir tog på sig konten på ryggen och hängde skölden över, stack yxan innanför bältet, och stod sedan och hängde på spjutet medan han väntade på att de andra. Han såg ut över älvens mörka vatten. På den motsatta sidan i norr, reste sig skogen hög och mäktig under en grå himmel. I luften började den torra lukten av snön driva undan de råkalla stråken av multnande löv – snö som snart skulle falla ned.

Senhösten var en olämplig tid på året för fälttåg. Vår-
vintern var heller inte så bra med snösmältning och glansis. Men nu på senhösten var det mörkare, och på sätt och vis den kyligaste tiden med hårda vindar och snöblandat regn, i alla fall om för den som är ute i skog och mark. Vätan kyler men snön värmer. En kall vinter är torr. Så länge man själv håller sig torr, fryser man inte ihjäl. Oavsett kölden, om man bara gräver ned sig i snön där den ligger som djupast, når man snart en värmegrad strax över fryspunkten. Örgir förirrade sig i sina tankar,

ett långt liv med yxan som anförvant. Tankarna vandrade lite som de ville, ibland talade han också för sig själv, svarade på sina egna tankar. Kanske var det just det som var åldrandet: Att börja se bakåt mer än man såg framåt, och vilja bringa reda i allt som där trängdes och ville göra sig påmint. Som ett vasst strå i halmbädden som alltid letar sig upp till slut.

Följet ställde upp sig och började vandra in i skogen längs en bred och uråldrig stig. Av otaliga fötter nedsliten och nedsänkt i marken. Ett tyst buller av raska steg och lågmälda samtal. Inte för att det fanns någon som kunde höra, men det var erfarna krigare som visste att uppföra sig. Med arton skepp hade de kommit, huskarlar och sköldmör, vana att åta sig uppdrag från den som städslade dem. Vanligen lejdes de av furstar i länderna söder om havet som omgav Thule. I bråk där stormännen emellan, om markbitar, inflytande och gamla oförrätter, inbillade eller verkliga. Rundhänt betalades de i silver för att plundra den andres land. Vad de tog tillföll dem och delades enligt gammal sed i likadana andelar, där den som stod för skepp fick två. Välbärgat folk avkrävde de lösen för av anförvanter. Resten skövlade och brände de. I början hade det tagit Örgir emot att så fara fram med stål och eld, men efter ett tag hade kroppen vant sig. Han hade inte blivit en annan människa, men han gömde sin skörhet som snödroppens knopp under snön. Han gjorde bara som han blev ålagd och tog bra betalt för det. För stormännen därnere kände han dock bara en lust att slakta. Spensliga som ungflickor, med vitgenomskinlig hy, spetsiga näsor och smutssvart hår. Alltid upptagna att visa sig förmer än andra. Omkring sig spred de

en odör av luktoljor och otvättad kropp. Örgirs tankar förde honom långt bort där han vandrade. Det blev ofta så nuförtiden. Tänkte på det som varit och så på det som skulle komma. Det riktiga livet som skulle komma sen när han lade av och slog sig till ro därhemma. Så som han tänkt från början, även om åren gått och det alltid var nästa år det skulle ske eller senast året därpå. Men snart skulle han dra sig tillbaka för gott, skaffa sig en gård därhemma i sin hembygd norröver, en bygd med gott fiske och viltrika skogar. Det var så Örgir tänkte, men så skulle det inte bli.

Trehundra och tjugo var de i följet som lämnat den täta skogen vid älvbrink och vandrade genom en öppen skog av björkar och rönn. Ytterparen som gick framför och på sidorna, kunde nu öka avståndet och ändå ha ögonkontakt med följets tät. Ett omak kan tyckas, men den lever längre som inte låter sig överraskas. Örgir vädrade åter i luften snön som snart skulle falla. En tilltalande doft. En skog kan lukta så olika. Ett hygge i solgass luktar obehag. Vinterns barrskog en doft av stilla ro. Marken började så smått luta brantare uppåt. Skogen tätnade. Stammarna stod tätare och sträckte sig allt högre upp. De omslöts av granskogen. Örgir stödde sig på spjutets järnskodda skaft när han gick uppför. Som erfarna krigare gick följet en bit ifrån den stig som ledde uppåt. Mossan och blåbärsriset var vått av kallt regn, men vätte inte igenom hans kängor insmorda med björktjära. En här vandrade inte på sin mage som man vanligen säger – utan på sina fötter, brukade Örgir hävda. Folk brukade göra sig roliga över hans möda om sina fötter, det kunde de gott göra. Med bra på fötterna, torra

fötter, friskt skohö, vandrade man länge med gott mod. De vandrade allt brantare uppför. Ansträngningen var skön efter att suttit stela och kalla på skeppen, återigen kände Örgir ungdomen spritta i kroppen när han tog ut stegen och klev uppför sluttningen. Mellan granarna stack stora stenar upp. Luften var frisk av gryningskyla. Fyllde hans kropp med en förnimmelse av förtröstan. Ju närmare höjdens krön de kom, desto mer antog skogens stora stenar formen av utskjutande klippor. Däruppe på höglandet som fortsatte många mil ända till nästa älvdal, växte tallar glest på mjuk mossa.

Ansträngningen fick kroppens fukt att bli till små flöden som rann nedför Örgirs hårda kropp, genomkorsad av bleknande ärr. Ljusa hårstrån fångade uppsvettdropparna för ett ögonblick, innan de rann vidare och sögs upp av rustningen. Örgir föredrog likt många tränade kämpar, en lätt rustning som litet vägde och ej hindrade kroppens rörelse. En brynja skyddade bättre, det är sant, men ingav en falsk trygghet. Inte heller bar han hjälm, utan en huva av härdat läder fodrad med linne och ull. Får man ett yxhugg mot skallen dör man oftast ändå, även om stålhjälmen håller, man blir som bedövad av kraften i slaget så att den andre hinner måtta ett slag till. Eller också kan man få nacken knäckt av kraften, om inte yxan glider ner och klyver bålen från axeln och nedåt. Örgir tänkte att funderingarna gled iväg med honom. Han saknade sin Skagul, hon som hade varit hans och han hennes. Tillsammans hade de slagits varthän de dragit fram. Han saknade att ha någon att gå och småprata med. Den som inte tror att blod och stål väcker brunst, vet inte vad den talar om. Inget finns det som

får brånaden att resa sig och saven att stiga. Det hade varit en lycklig tid. Dagar då solen alltid sken lättjefullt. Skagul var stolt med hårdflätat hår, rapp i orden och alltid med ett leende i mungipan. Henne hade han dyrkat. Hon blev örnars föda i främmande land. Ingen undgår sitt öde. Det är krigarens väg. Han saknade henne. Mer för varje dag. Minnena förtätades och blev till en bild, lika klar som dagen, lika verklig som stammarna hans händer omslöt när han klättrade allt högre upp.

Den lätta rustningen var vanligen gjord så att många lager linne lades på varandra och syddes igenom, ibland ända upp till femtio lager tyg, och ofta förstärkt med läder. Det fungerade som ett segt skinn, så att kraften från ett vapen spreds ut över en så stor yta att eggen inte trängde in i kroppen. I sina tankar gick han fortfarande och samtalande med Skagul om saken. Ibland sa han saker högt för sig själv, som om hon gick bredvid honom. Han var inte lika ung längre som han varit. Det hade varit andra tider. Tider som aldrig skulle komma åter. Det var en sorglig sak det, tänkte Örgir, när nya stordåd inte väntar längre, när allting började klinga av, som de sista varma sommardagarna innan löven gulnar.

Skogen blev alltmer svårframkomlig. Det spruckna urberget steg i dagen med sin efterbörd av utslängda klippblock. Ytterparen drogs in, ”i hand sköld” gick påbudet längs ledet från härföraren i täten, och därefter ” uppsikt höger vänster”. Örgir spanade åt vänster, eftersom den framför honom såg åt höger, längre bort mellan träden låg ett dis över marken. Allt var tyst förutom ljudet av småkvistar som bröts under fötterna. Bredvid dem blockrika branter, snåriga buskar och omkullfallna träd.

Följet gick nu längs den vandringsled de förut undviktit. Den vandringsled som ledde från Enareälven till De stora sjöarna. Deras uppgift var att där fara fram med eld och skövla. Ingen gick Handelsringen ostraffad emot. Det skulle inte få finnas någon god förebild för de som gick i samma tankar, däremot ett varnande efterdöme. Ingen uppgift som gav heder, men likväl en syssla som andra. Och avtrubbad blir man efter ett tag, även om man låter människan inom sig få leva kvar.

Örgir tänkte på Skaguls kropp, senig och hård men ändå len och följsam. I sina tankar levde fortfarande hennes kropps former i hans händer. Han följde handen uppför hennes kind, såg in i hennes leende ögon, strök över ryggen och kände hur hon tryckte sig mot honom, från den smala midjan över de rundade höfterna, med båda händerna lyfte han upp henne emot sig och trängde in i henne. Själva samvaron hade också varit som en strid. Ofta lägrade de varandra på själva stridsfältet, kroppar som smakade järn av andras blod. Han kände hur han styvnade. Även om hon sedan länge var död, var han henne fortfarande trogen.

Stigen var bred och vältrampad. På båda sidor reste sig berget allt brantare. Det ångade från kropparna, i luften låg en lukt av svett och utdunstningar från morgonmålets ärtor med fläsk. Allt var stilla, även fåglarna var tysta, det kändes fel, tänkte Örgir. Följets ledare där framme i täten borde känna det med. Men han var för långt bak i ledet för att kunna bereda sig tillfälle att få det sagt. Kanske skulle han istället skicka meddelandet framåt i ledet.

Drok hukade sig ned bakom stenblocken som låg staplade på varandra. Långt borta vädrade han doftstråket från De andra, de med blandade lukter. Några av dem var rädda, andra vaksamma, han kände det. På båda sidor, ovanför stigen, hukade troll bakom tillsynes slumpvist tillkomna skydd av mossbelupna stenblock på lagom avstånd från varandra. En försvarsanordning byggd i urtid som inte använts på länge. Men i folkets minne, det som de delade med varandra, levde bilden kvar hur de hade använts och hur folket då hade segrat. Trollen kallades troll bara av människorna, dem själva kallade sig helt enkelt för Folket. De som var de första att bebo landet när det höjde sig ur havet efter Den stora isens tid.

Drok kände förväntan i luften och var rädd att lukten skulle förråda dem för de andra, sedan kom han ihåg att de var dåliga på att läsa saker i luften, dåliga näsor, inte heller kunde de följa lukten till förmödra- och förfädersminnen. Ändå var de talrika och trängde bort Folket från markerna de bebott in till skogarnas djup. Många fler än händernas fingrar dök de upp, tänkte Drok, nästan alltid. Ofta hade man nytta av dem. Man kunde byta saker. Vintern blev jämnare så. Ljusa kornen man kokade till smet och åt. Gott, och varm i magen blev man. Inga barn grät i grottan. Men de som kom nu var inte Folkets vänner. Därför fick de inte komma fram. Doften sa de var olika. Okända. En del, fiender till folket. Drok kände iveren inför striden, bakom honom trängdes fallna kämpars andar. De som stod dem bi. De

skulle göra som förr. Därför skulle de segra. Nu kunde man höra ljuden också. När snön kom ner skulle striden stå, tänkte Drok. Bredvid sig såg han folkets kämpar huka bakom stenarna. Drok strök bort mossan från högarna med kaststenar bredvid sig. Folket var alltid redo att kämpa. Nu hördes ljudet som av spillkråkans hackande, signalen på att vara färdiga till strid. Lukten slog upp som en ångande vägg. Drok höll andan. Än var det inte dags. Än ljöd inte signalen. Många fulla händer av de andra gick förbi. Det var långt ner till de andra, så högt som om två av Folket stod på varandra. Och brant, svårt att klättra. Kroppen spritte av att huka stilla. Snart dags. Alla ville vara med. De gamla hade tagit barnen till Gömda grottan. Öppning i klippskreva bakom stor sten. Folkets dag. Sen fest. Inte upphetsa sig nu, tänkte Drok. Hornstöten ljöd från kampledaren, den andra kampledaren svarade från andra hållet i urtidsluren. Stridslurarna från uroxars horn, de som fordom bodde i skogarna, lurarna som sparats tills kampdagar åter kom. Klädda i flygdjurs skinn, kämpardräkten, reste sig folket upp, tog de stora kaststenarna, slängde ut dem med kraft rakt framför sig och lät dem falla ner.

Redan när Örgir hörde dånet från lurarna, visste han att det var förlorat. Hirten var utspridd i en lång linje längs klyftan. Omöjlig att kraftsamla till en punkt, eller förflytta till skydd. Stora stenar föll ned högt ovanifrån, spräckte sköldar, krossade kroppar. Det liknade mer en utrotning än en strid. Folk försökte ta sig framåt eller

bakåt. Krockade, snavade och halkade i blodet som rann ner längs stigen. Ett vrål av ursinne steg upp mot den fallande snön. Oförmögna att försvara sig. Oförmögna att slå tillbaka. Många goda kämpar dog den dagen. Fler låg skrikande med krossade bröstorgar, armar och ben. Örgir slängde sig åt sidan för första stenen. Längs med hålvägen hade en tall fallit längs med. Inte en stor, men tillräckligt stor för att ge skydd för ett kort tag. Det var bara tur som gjorde att Örgir hamnade under stammen. Raskt tog han sig upp längs stammens undersida, ålade sig ner i rotvältans grop, låg tryck mot marken. När trollen på hans båda sidor samtidigt kastade varsin sten, slank han fort iväg snett uppåt, inte neråt, eftersom det skulle vara det förväntade. Han såg över axeln hur en utbrytning skett ner mot älven, där klyftan började och marken lutade flackare. Han hade tänkt rätt, för samtidigt såg han den styrka trollen haft i beredskap rusa efter på linje med spetsiga störrar framför sig. Stridsivern hade nu kommit över honom, och han flög fram mellan skogens glesa stammar, över lingonris och mossa. Örgir hade fortfarande konten på ryggen. Hela tiden sprang han uppåt och sprang sig snart trött. Det borde inte längre vara nån fara. Han saktade ner och gick vidare, medan han försökte få andningen att lugna sig. Överallt föll snöflingor som stora sjok över marken. Det var som om slakten inte tillhörde denna värld. Trots att han hörde stridsljuden långt bakom sig. Ingen skuld kände han för att övergivit sina kamrater i en hopplös sak. Han måste gå sig torr. Kläderna måste torka på kroppen

Någonstans framför sig, hörde han ett barn gråta. Han gick mot ljudet. De borde fått ett barn tillsammans, han

och Skagul, så tänkte han. Det var något han ångrade. Hon tog alltid drivande örter om blödningarna uteblev – och han hade aldrig sagt något. Det var inte ofta. Sköldmör brukar säden sällan slå rot i när de är i fält. I en glänta framför sig på mossan satt ett litet barn och grät insvept i ett nött skinn. Han hade nog inte trott att det skulle finnas andra i närheten. Förundrat la han ner skölden och spjutet på marken, reste sig och sträckte armarna mot barnet. Han såg att barnet var ett trollbarn, samtidigt som han kände en brännande smärta i ryggen, som om han lagt sig på glödande kol. Han försökte vända sig om, men hindrades av störarnas kolade spetsar som var inkörda i hans kropp. I trollbarnens ögon bakom sig, såg han spänning, rädsla, nyfikenhet och äckel. Barnens blickar förvirrade honom. Han förstod att han skulle dö. En död som han insåg inte var ovälkommen, kanske en efterlängtd gäst. Sen sjönk han in i en varm medvetlöshet omedveten om smärtan. Det gråtande trollbarnet lyftes upp, sedan sprang de därifrån. Kvar låg Örgir på mage i mossan. Över honom lade sig den mjuka snön som ett omslutande täcke. När han dog vid solnedgången syntes hans kropp bara som en upphöjning under snön. Han hade återförenats med Skagul.

När allt var över och stridsivern lagt sig, sjönk folket som slagits ihop på marken, leende såg de på varandra. Från marken nedanför dem ångade det av blodet som gjutits. Några hade hämtats av anmödrar och förfäder. Man skulle prata länge om dem på kvällens fest. De

skulle ihågkommas. Tokiga saker de gjort, hur de var som barn, modet för klanen som blev deras död. Drok såg fram emot det, och det som skulle komma sen. Men nu låg kämparna och flämtade trötta på högar av kaststenar, snön kändes sval mot hans heta ansikte. Från kämpardräkten steg den fräna stanken av flygödla som blandats med den söta lukten av hans svett. Nedanför hördes de döendes gnyenden och skrik, de få som ännu var kvar i livet. Snart finge man gå ned att hjälpa dem gå vidare. Folk hade också kommit från andra klaner. Många var man. Lukten av det som skulle komma hade känts i väven. Folket följer minnets stigar. De talar om hur man ska handla. Många har gjort samma sak av de som levt förut. Därför är det rätt, man vet det. Om inga av Folket sprungit ned i sänkan när striden stod, skulle färre dött. De andra hade varit modiga. Aldrig gett vika. Slagits fast det var förlorat.

Grottans ingång hade man stängt till med älghudar fastsatta på slanor, det höll snön som yrde utanför grottans ombonade värme där eldar brunnit i tusentals år. Det var Folkets sed att ta del av fallna motståndares kraft genom att äta dem. Drok mindes att den maten inte ville stanna i magen första gången. De flesta kände nog att den maten inte var bra. Men så sa seden sen urtiden. Köttet kokades i den stora lergrytan. Köttet var nog bra, tänkte Drok, det var däremot det man tänkte om köttet som inte var bra. Tillsammans satt man alla på grottans golv, både klanen som bodde där och de som kommit från andra klaner. Sen skulle utbytet komma. Det hörde till. När alla var mätta, skickades krukan runt. Det var flugsvamp som torkats och rostats och lagts i honung.

Drok tog upp en svamp, slickade i sig honung som rann längs handen och ner på underarmens gyllene hår. Svampen smakade brandrök. Efter ett tag började taket skimra och grottans öppning gled oändligt långt bort. Längre in i grottan började den stora klantrumman mullra. Ljudet kändes mot skinnet som dallrande stötar. Ett jättelikt skinn, spänt över en ihålig trädstam med stenar från elden under, med ett omfång man sällan ser numera. Så länge trumman gick – var det ritens tid. Drok lossade sin klädsel, kände en hand om sin handled. Hon var från en annan klan, hon som satte sig gränsle över honom. Det rann spott från hennes mungipa ner på hans bröst. Innan Drok var klar, gick hon vidare och någon annan tog hennes plats, trång, Drok var stor, förvriden i kramp som aldrig ville sluta, han låg där på grottans svala golv. Svampen gav kraft att fortsätta länge tills det heliga ruset lämnat denna världen. Utmattade sov folket tryggt tills de små väckte dem till liv i den svalkande gryningen.